

УДК 336:658.115.31

Володимир КОСТЕЦЬКИЙ

СУТНІСНО-ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Резюме. Розглянуто існуючі наукові підходи до розкриття сутності фінансового забезпечення діяльності підприємства та основних форм його реалізації в умовах ринку.

The summary. The existing scientific approaches to the elucidation of the financial providing of enterprises's activity and basic forms of its realization in the market.

Ключові слова: фінансування, фінансове забезпечення підприємства, фінансові ресурси, самофінансування, кредитування, бюджетне фінансування.

Постановка проблеми. У сучасних умовах становлення економіки України розвиток вітчизняного бізнесу набуває особливої динамічності. Це пояснюється наявністю досить жорсткої конкуренції як з боку українських, так і зарубіжних підприємств, підвищенням вимог споживачів до товарів та послуг, що пропонуються на ринку.

З іншого боку, підприємства є також споживачами різних видів ресурсів. У процесі своєї господарської діяльності вони вступають у взаємодію з багатьма контрагентами (постачальниками, кредиторами, споживачами тощо). Тому, щоб посісти своє місце на ринку й успішно працювати, кожне підприємство має враховувати багато чинників, що впливають на його діяльність, планувати й прогнозувати власні кроки. Звичайно, досить важливе значення має професійна робота маркетингової та інших служб підприємства. Однак на сучасному етапі розвитку дедалі вагомішого значення набуває саме управління фінансами підприємства з метою фінансового забезпечення його діяльності, оскільки фінансові ресурси є базисним ресурсом, без якого неможливе функціонування й розвиток підприємства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження різних аспектів цієї проблеми здійснювали такі зарубіжні та вітчизняні вчені, як О. Д. Василик, І. В. Зятковський, Л. М. Лозовський, В. М. Опарін, Б. А. Райсберг, В. М. Родіонова, В. К. Сенгачов, Е. Б. Стародубцева, В. М. Суторміна, О. О. Терещенко, В. М. Федосов, А. Д. Шеремет та ін. Водночас опрацювання наявних джерел показує, що більшість форм реалізації фінансового забезпечення підприємства мають простір для подальшого розгортання дослідження.

Метою і завданням цього дослідження є розкриття існуючих наукових підходів до розкриття сутності фінансового забезпечення діяльності підприємства та основних форм його реалізації в умовах ринку, з'ясування проблем та відображення сучасних реалій забезпечення фінансовими ресурсами підприємств міського електротранспорту та виявлення особливостей процесів їх формування.

Виклад основного матеріалу. Перш ніж перейти до теоретичного розгляду та узагальнення поняття „фінансове забезпечення діяльності підприємства”, доцільно розглянути прикладні аспекти такого визначення. Це, на нашу думку, дозволить точніше розкрити зміст і сутність поняття, що розглядається.

Визначаючи зміст будь-якого поняття, насамперед, потрібно виходити із гносеології термінів, які його складають.

Досить часто в економічній літературі поняття „фінансове забезпечення” ототожнюють із поняттям „фінансування”.

Термін „фінансування” походить від латинського слова *finis* (межа, кінець) і старофранцузького дієслова *finer* (довести до вдалого завершення, заплатити, сплатити). Таким чином, „фінансувати” означає зібрати необхідні кошти, щоб довести до успішного завершення, завершити операцію, тобто зробити так, щоб до завершення періоду покрити потреби в ресурсах або грошима, або платіжними засобами, або цінностями, які стоять за такою операцією [1, с. 739].

Проект, діяльність чи операція за своєю природою є економічними, коли їхньою метою є забезпечення вигоди, створення товарів чи послуг або поєднання цих моментів. Фінансування необхідне там, де реалізація проекту, здійснення певного виду діяльності чи операції потребує залучення коштів.

Звідси впливають основні характерні риси фінансування. Воно додатково може використовувати позикові кошти і являти собою їх асигнування. Оскільки успішне завершення проекту чи операції може наставати лише в кінці певного періоду, фінансування передбачає використання методів, які дозволяють взяти до уваги плин часу, термін (заощадження, позики, кредити, інвестиції).

І. Бернар, Ж.-К. Коллі стверджують, що на рівні підприємства фінансування починається, зазвичай, з об'єднання всіх сум коштів, наданих у постійне розпорядження компанії її власниками чи акціонерами, що називається створенням акціонерного капіталу. Пасив балансу відображає сукупність джерел фінансових ресурсів підприємства за розділами (актив відображає їх використання). В загальному джерела фінансування підприємства можуть бути розподілені на дві великі групи:

1) самофінансування, яке зумовлене фінансовими можливостями самого підприємства завдяки його прибутку, запасам чи резервам;

2) зовнішнє фінансування, що здійснюється на основі сукупності всіх внесків, що підлягають і не підлягають поверненню, отриманих від інших осіб чи організацій, і полягає, в основному, у збільшенні розміру капіталу; у довготермінових та короткотермінових позиках.

Інша класифікація ґрунтується на різній тривалості функціонування джерел фінансування, які є в розпорядженні підприємства, що відображає практичний бік справи й пов'язана з різними способами впливу фінансування на управління. В цьому розумінні розрізняють:

– постійний капітал або фонди, що знаходяться в розпорядженні підприємства на постійній основі чи протягом тривалого періоду часу (власний капітал, довготермінові або середньотермінові позики);

– короткотермінова заборгованість – або банківська, або пов'язана з діяльністю підприємства [1, с. 741].

У словнику сучасної економічної теорії Макміллана дається таке тлумачення поняття „фінансування”: „у вузькому розумінні це слово визначає капітал у грошовій формі, який дається або позичається з допомогою фінансових ринків чи інститутів для здійснення капіталовкладень. Повсякденно цей термін використовується для визначення фондів із різних джерел, що призначені для здійснення різних витрат” [2, с. 182]. Зовнішнє фінансування – це фонди, які отримує фірма або шляхом емісії акцій (акціонерний капітал), або шляхом позики (позикове фінансування, облігації) для забезпечення фінансування своєї діяльності. Внутрішнє фінансування – це фонди, що формуються з чистого прибутку для фінансування діяльності фірми [2, с. 175, 250].

Б. А. Райсберг, Л. М. Лозовський, Е. Б. Стародубцева під фінансуванням розуміють „забезпечення необхідними фінансовими ресурсами всього господарства країни, регіонів, підприємств, підприємців, громадян, а також різного виду економічних програм і та економічної діяльності. Фінансування здійснюється із власних, внутрішніх джерел та із зовнішніх джерел у вигляді асигнувань із бюджету, кредитних коштів, допомог інших держав, внесків інших осіб” [3, с. 360].

На думку Л. П. Куракова і В. Л. Куракова, „фінансування – це процес створення і забезпечення підприємств, організацій грошовими коштами, що формуються за рахунок створення різноманітних фондів та резервів” [4, с. 654].

Вітчизняні економісти, зокрема, А. Г. Загородній, Г. Л. Вознюк, Т. С. Смовженко трактують згадане поняття як „забезпечення фінансовими ресурсами економіки держави, соціальних потреб і програм, виробництва продукції, науково-технічних досліджень, будівництва й переобладнання підприємств, а також утримання бюджетних організацій тощо. Джерелами фінансування є власні грошові накопичення підприємств (прибуток, амортизаційні відрахування) та кошти державного бюджету” [5, с. 468].

О. О. Терещенко зазначає, що основне завдання фінансової діяльності підприємств полягає в мобілізації капіталу для фінансування їх операційної та інвестиційної діяльності. Термін „фінансування” характеризує всі заходи, спрямовані на покриття потреби підприємства в капіталі, які включають мобілізацію фінансових ресурсів (грошових коштів, їхніх еквівалентів і майнових активів), їх повернення, а також відносини між підприємством та капіталодавцями, які з цього випливають (платіжні відносини, контроль та забезпечення) [6, с. 24].

Окремі автори визначають розглядають фінансування як процес надання капіталів і залучення інвестицій (капіталовкладень) для втілення (реалізації) певного проекту (Л. М. Алексеєнко, В. М. Олексієнко, А. І. Юркевич) [7, с. 213]; забезпечення підприємства (фірми) грошовими коштами, виділеними з державного бюджету, власними та залученими коштами (А. Б. Борисова, В. С. Сухарський) [8, с. 262].

Застосування терміну „фінансове забезпечення” можна зустріти у відношенні до дуже вузькоспеціалізованих видів господарської діяльності. Зокрема, як суму коштів на рахунок клієнта біржі з урахуванням прибутку або збитку за відкритими контрактами і комісії за цими контрактами, отриманої в разі їх ліквідації (С. В. Мочерний) [9, с. 812]; як покриття відтворювальних витрат за рахунок фінансових ресурсів, які акумулюють суб'єкти господарювання та держава (В. М. Родіонова, Ю. Я. Вавілов, Л. І. Гончаренко) [10, с. 37].

У ширшому розумінні поняття „фінансове забезпечення діяльності підприємства” узагальнює сукупність заходів та умов, що сприяють сталому розвитку підприємства шляхом покриття витрат підприємства фінансовими ресурсами залежно від розміру виробництва та фінансового становища.

Проаналізувавши вищенаведене, доходимо висновку, що поняття „фінансування” та „фінансове забезпечення” не є ідентичними. На нашу думку, під фінансуванням слід розуміти акумуляцію коштів з усіх можливих джерел для втілення в життя певного проекту підприємства, здійснення господарської операції тощо. Поняття „фінансове забезпечення” має глибший зміст і означає процес взаємовідносин суб'єкта господарювання з іншими суб'єктами економічної системи з приводу мобілізації та використання фінансових ресурсів для забезпечення господарської діяльності та його ефективного функціонування в процесі відтворення. Такий метод функціонування фінансового механізму діяльності підприємств, як фінансове забезпечення, виконує навантаження не тільки формування фінансових ресурсів, тобто фінансування діяльності, але й забезпечення діяльності ними, тобто містить елемент достатності сформованих фінансових ресурсів.

За своїм змістом поняття „фінансове забезпечення” розглядається як один із методів фінансового механізму, покликаною забезпечувати розподільчі та перерозподільчі процеси з метою утворення доходів і фондів коштів, або як структурна підсистема фінансово-кредитного механізму, система джерел і форм фінансування розвитку економічної та соціальної сфер суспільства.

Процес управління фінансовою діяльністю підприємства базується на певному механізмі, який прийнято називати фінансовим.

Аналіз визначень фінансового механізму, запропонованих різними авторами, дозволяє узагальнити їх за різними ознаками. Зокрема автори визначають фінансовий механізм як

сукупність форм, методів, важелів та інструментів (О. Д. Василик, В. М. Федосов, В. М. Суторміна, Н. Є. Заєць, М. К. Фісенко, Т. Є. Бондар) [11, с. 104; 12, с. 68; 13, с. 142]. Інші вбачають у фінансовому механізмі системні ознаки і визначають його системою управління фінансами (А. М. Поддєрьогін, Л. Д. Буряк, Г. Г. Нам, Н. В. Колчина) [14, с. 20; 15, с. 15–16]; системою управління фінансовими відносинами (А. Д. Шеремет, Р. С. Сайфулін) [16, с. 12–13]; системою дії фінансових важелів (І. Т. Балабанов) [17, с. 25] та, нарешті, системою фінансових норм, методів, важелів та інструментів (О. М. Ковалюк) [18, с. 22]. Б. О. Райзберг, Л. М. Лозовський, О. Б. Стародубцева вважають фінансовий механізм складовою господарського механізму [3, с. 369].

І. О. Петровська, Д. В. Клиновий, А. Г. Загородній, Г. Л. Вознюк, Т. С. Смовженко, С. О. Булгакова трактують фінансовий механізм як „сукупність економіко-організаційних та правових форм і методів створення та використання фондів фінансових ресурсів, управління фінансовою діяльністю з метою забезпечення різноманітних потреб господарюючих суб'єктів” [19, с. 18; 5, с. 265].

І. Г. Сокиринська викладає своє бачення фінансового механізму з позиції взаємодії та взаємозалежності фінансів підприємств та інших ланок фінансової системи і встановлення між ними ефективних фінансових відносин. Автор розглядає фінансовий механізм підприємства як сукупність форм і методів зовнішнього та внутрішнього впливу на фінансово-господарську діяльність суб'єкта господарювання з метою покращення його кінцевих фінансових результатів. Серед елементів фінансового механізму підприємства І. Г. Сокиринська виділяє механізм фінансового забезпечення, формування структури капіталу, планування і бюджетування, балансування грошових потоків. Розглядає фінансове забезпечення діяльності суб'єктів господарювання з позиції необхідності безперервності відтворювальних процесів через формування власних та запозичених фінансових ресурсів, пов'язуючи структуру останніх з рівнем фінансової стійкості та ризику в діяльності підприємств [20, с. 89-90].

С. І. Юрій також розглядає фінансовий механізм як сукупність фінансових форм, методів і важелів, за допомогою яких забезпечується процес суспільного відтворення через формування та використання доходів і фондів грошових коштів, можливих завдяки розподільчій функції фінансів. Серед фінансових методів, що використовуються в системі фінансового механізму, автор на відміну від інших вчених, що зупиняються тільки на фінансовому забезпеченні та фінансовому регулюванні як методах фінансового впливу, виділяє фінансове планування, фінансове оперативне управління, фінансовий контроль, фінансове забезпечення та фінансове регулювання. Під фінансовим забезпеченням учений розуміє формування достатнього розміру цільових грошових фондів та їх ефективне використання завдяки самофінансуванню, кредитуванню, бюджетному фінансуванню на безповоротній основі, оренді та інвестуванню [21, с. 20]. Такий підхід ґрунтується на засадах достатності й результативності використання коштів.

А. М. Ковальова розглядає фінансове забезпечення діяльності підприємств також у контексті фінансового механізму, з приводу чого зазначає, що “функція забезпечення підприємства грошовими коштами тісно пов'язана з розподільчою функцією фінансів, яка здійснюється за допомогою фінансового механізму” [22, с. 39-41].

В. М. Родіонова під фінансовим забезпеченням розуміє покриття витрат за рахунок фінансових ресурсів, а формами фінансового забезпечення – самофінансування, кредитування й державне фінансування [10, с. 35-40]. Тобто автор дивиться на проблему з позиції формування та використання фінансових ресурсів. В. К. Сенгачов розглядає фінансове забезпечення через регулювання фінансових ресурсів, яке відбувається у трьох формах: самофінансування, кредитування та державне фінансування [23, с. 19].

За В. М. Опаріним фінансове забезпечення діяльності підприємств реалізується через самофінансування, кредитування і зовнішнє фінансування та являє собою використання суб'єктами господарювання необхідної кількості сформованих фінансових ресурсів за рахунок різних джерел їх надходження з метою виконання певного завдання, передбаченого (або й ні) бізнес-планом. Вчений розділяє фінансове забезпечення на три складові, чим підкреслює, власне, традиційний підхід щодо фінансування діяльності господарюючих суб'єктів, яке здійснюється шляхом використання власних і прирівняних до них коштів, позичених та залучених ресурсів [24, с. 56].

І. О. Петровська та Д. В. Клиновий також є прихильниками трьох форм фінансового забезпечення, а саме: "...бюджетного фінансування, що здійснюється на безповоротній основі за рахунок державного і місцевих бюджетів..."; кредитування; самофінансування, заснованого на "...використанні власних ресурсів для забезпечення економічного і соціального розвитку" [19, с. 22]. Можна не погодитися з розстановкою пріоритетів серед них, оскільки підприємства протягом останніх років розвивалися в умовах відсутності або мізерних сум державної підтримки їх розвитку, значного зменшення кредитування діяльності внаслідок погіршення платоспроможності і зміни структури використовуваних кредитних ресурсів, а отже – переважаючої ролі самофінансування.

О. В. Гривківська зазначає, що фінансове забезпечення діяльності підприємств передбачає ефективне формування та найраціональніше використання фінансових ресурсів, що є неможливим без оптимального поєднання складових фінансового забезпечення, а саме, самофінансування, кредитування та цільового фінансування. На її думку, фінансове забезпечення діяльності підприємств є методом фінансового механізму діяльності підприємств, який дозволяє сформувати достатні обсяги фінансових ресурсів для досягнення беззбитковості діяльності, підвищення ефективності господарювання та зміцнення національної економіки [25, с. 14].

Таким чином, багато дослідників погоджуються з тим, що формами реалізації фінансового забезпечення постають самофінансування, кредитування та державне фінансування. Кожна з них складається з відповідного ряду елементів (об'єкти та суб'єкти фінансування, джерела фінансування, способи їх мобілізації, порядок надання, зберігання та витрачання коштів тощо), організованих у відповідну систему.

Самофінансування – це форма фінансового забезпечення діяльності підприємства, яка передбачає підвищення ролі власних фінансових ресурсів у формуванні капіталу суб'єкта господарювання. При їх нестачі підприємство вдається або до скорочення своїх витрат, або до збільшення власного капіталу за рахунок емісії цінних паперів чи збільшення прибутку. Самофінансування застосовують підприємницькі структури, які діють на засадах комерційного або господарського розрахунку, а його джерелом є кошти у грошовій формі, що вивільнилися в результаті закінчення окремих циклів кругообороту капіталу.

У різних літературних джерелах по-різному тлумачать економічну сутність поняття „самофінансування”. Аналіз та порівняння таких підходів відображено у таблиці 1.

Таблиця 1

Визначення економічної сутності поняття „самофінансування” та джерел його здійснення за різними підходами

Науковці	Визначення	Джерела здійснення
О. О. Терещенко, В. І. Аранчій, В. Д. Чумак, О. Ю. Смолянська, Л. В. Черненко	Основним внутрішнім джерелом фінансування є самофінансування, пов'язане з реінвестуванням (тезаврацією) прибутку у відкритій чи прихованій формі [6, с. 172; 26, с. 55]	Чистий прибуток (після сплати податку на прибуток і формування резерву на виплату дивідендів); приховані резерви, які не відображаються в балансі (недооцінювання активів: передчасне списання активів, прискорена амортизація тощо; переоцінювання зобов'язань за статтями „Поточні зобов'язання із внутрішніх розрахунків”, „Забезпечення наступних витрат і платежів”)
В. В. Бочаров	Самофінансування є методом фінансування інвестиційних програм і проектів, зміст якого полягає у тому, що за рахунок чистого прибутку і амортизаційних відрахувань підприємство забезпечує відшкодування затрат на розширене відтворення і реалізацію соціальних програм колективу [27, с. 63]	Чистий прибуток (після сплати податку на прибуток і формування резерву на виплату дивідендів); амортизаційні відрахування
А. Г. Загородній, Г. Л. Вознюк, Т. С. Смовженко,	Самофінансування – система господарювання, за якої всі витрати як на просте, так і розширене відтворення підприємства забезпечується ним із власних джерел, без залучення коштів державного бюджету [5, с. 410]	Чистий прибуток (після сплати податку на прибуток і формування резерву на виплату дивідендів); амортизаційні відрахування; кредити банку
В. Т. Лановой	Самофінансування передбачає перехід до такого режиму господарювання, коли витрати на виробничий і соціальний розвиток підприємств відшкодовуються за рахунок власних госпрозрахункових доходів колективів [28, с. 53]	Чистий прибуток (після сплати податку на прибуток і формування резерву на виплату дивідендів); амортизаційні відрахування; кредити банку
М. Г. Назаров	При самофінансуванні за рахунок виручки від реалізації продукції (послуг) не тільки покриваються поточні витрати (собівартість), а й забезпечується розширене відтворення, тобто всі види інвестицій, а також фінансування соціально-економічного розвитку підприємства [29, с. 70]	Виручка від реалізації продукції (чистий дохід); цільові асигнування з бюджету
І. В. Зятковський	Самофінансування є методом фінансового забезпечення розширеного відтворення на підприємстві за рахунок власних фінансових ресурсів і є гарантом отримання й повернення залучених та позичених коштів підприємством на фінансування інвестиційних проектів [30, с. 82]	Чистий прибуток (після сплати податку на прибуток і формування резерву на виплату дивідендів); амортизаційні відрахування; кошти, які привласнює підприємство (емісійний дохід, кошти, отримані без вимоги їх повернення, цільові асигнування з бюджету тощо); кошти, прирівняні до власних (стійкі пасиви)

Як бачимо з таблиці 1, незважаючи на різні підходи до розуміння поняття самофінансування, всі науковці, яких ми розглянули, схилиються до думки, що самофінансування є однією з найважливіших форм забезпечення діяльності підприємства

необхідними фінансовими ресурсами для покриття витрат на просте й розширене відтворення, яке відбувається за рахунок використання власних джерел їх формування. Розбіжності спостерігаються лише у структурі джерел власних фінансових ресурсів, які можуть бути використані в процесі самофінансування.

На нашу думку, найповніший перелік джерел самофінансування запропонував І. В. Зятковський, включивши до них основні статті власних ресурсів (чистий прибуток (після сплати податку на прибуток і формування резерву на виплату дивідендів) та амортизаційні відрахування), а також кошти, які привласнює підприємство (емісійний дохід, кошти, отримані без вимоги їх повернення, цільові асигнування з бюджету тощо) та кошти, прирівняні до власних фінансових ресурсів (стійкі пасиви). Також ми вважаємо недоцільним зараховувати до джерел самофінансування кредити банків, оскільки покриття витрат, пов'язаних із розширеним відтворенням за рахунок зазначених коштів, належить до іншого методу фінансового забезпечення діяльності підприємства – кредитування.

Кредитування – це такий спосіб забезпечення відтворювальних витрат, при якому потреби підприємства покриваються за рахунок банківського кредиту, що надається на принципах терміновості, платності, поворотності, цільового характеру і забезпеченості позик, комерційного кредиту у вигляді відтермінування платежу за отриману продукцію та інших форм позик.

Потреба підприємств у кредиті виникає через різницю у величині та термінах відшкодування коштів, авансованих у господарську діяльність, а також у зв'язку з одночасними інвестиціями для розширення виробничого процесу. Кредит дозволяє раціональніше організовувати оборот коштів підприємства, не відволікаючи значні ресурси на створення грошових фондів і надлишкових виробничих запасів.

Державне фінансування проводиться за рахунок бюджетних коштів, акумульованих на різних рівнях державної влади. Бюджетне фінансування здійснюється щодо підприємств державної або комунальної форм власності, установ та організацій, які перебувають на кошторисному фінансуванні (заклади освіти, охорони здоров'я, правоохоронні органи, органи державного управління, збройні сили тощо).

Згадана форма фінансового забезпечення діяльності підприємств організовується на основі дотримання таких принципів: плановість виділення та витрачання коштів (фінансування витрат, передбачених державним чи місцевими бюджетами); цільовий характер використання коштів (асигнування можуть бути використані лише на ті цілі, на які вони виділені); виділення коштів на засадах безповоротності (підприємство, бюджетна установа чи організація не повертають до відповідного бюджету отримані кошти, якщо вони використані за цільовим призначенням).

Зрозуміло, що в чистому вигляді кожна з перерахованих форм не може бути самостійно використана як єдиний спосіб фінансового забезпечення діяльності підприємства, за винятком хіба що самофінансування. Лише використання ефективної їх комбінації може призвести до оптимальної структури капіталу підприємства. Досягнення подібного оптимуму неможливе без проведення активної фінансової політики держави в сфері оподаткування доходів підприємств, регулювання внутрішньогосподарського механізму, підтримки найуразливіших в ринковому середовищі сфер підприємницької діяльності. На цьому етапі відбувається зближення та взаємозв'язок фінансового механізму підприємства і фінансового механізму державного регулювання.

Фінансове забезпечення підприємства вимагає постійного управління з метою досягнення оптимального складу та структури його джерел. Обов'язковим етапом у цьому управлінні є визначення стану фінансового забезпечення, яке повинно проводитися в тісному взаємозв'язку з діагностикою господарських показників діяльності підприємства. Від ефективності цього процесу залежить багато в чому подальша виробничо-господарська діяльність підприємства, оскільки нестача фінансових ресурсів може практично повністю паралізувати всю діяльність суб'єкта господарювання.

Економічна діагностика, яка проводиться в процесі управління підприємством, може здійснюватися за різними напрямками, але вона обов'язково повинна включати моніторинг і оцінювання стану виконання виробничих показників та наявності й достатності фінансових ресурсів для забезпечення господарської діяльності. В цьому процесі важливим і

відповідальним кроком є визначення оптимального складу і структури джерел фінансового забезпечення та пошук найефективніших в конкретних умовах напрямків їх використання.

Склад та структура джерел фінансового забезпечення визначають не тільки фінансову політику підприємства, а й впливають на фінансові результати його діяльності.

Основними джерелами формування фінансових ресурсів підприємств є власні, залучені та позичені кошти.

Власні кошти формуються на момент створення підприємства та в процесі його господарської діяльності. Ними підприємства володіють на правах власності або господарського відання. Залучені кошти створюються за рахунок прирівняних до власних коштів. Це кошти цільового призначення, які в результаті застосовуваної системи грошових розрахунків постійно перебувають у господарському обігу підприємства, проте йому не належать. До їх використання за призначенням вони в сумі мінімального залишку є джерелами формування фінансових ресурсів підприємства. Позичені кошти – це ресурси, мобілізовані підприємством на фінансовому ринку.

Можливість залучати фінансові ресурси з різних джерел, у тому числі на фінансовому ринку, дозволяє підприємству відносно вільно маневрувати структурою цих ресурсів, вибираючи ефективні їх комбінації. Однак є певні чинники, які впливають на обсяг і структуру фінансових ресурсів підприємства. До них відносяться: форма власності та організаційно-правові форми підприємства (наприклад, державні підприємства багато в чому залежать від складу й обсягу державних фінансових ресурсів як додаткового джерела формування капіталу), галузева належність підприємства (на державні підприємства кошти можуть надходити у порядку розподілу грошових надходжень галузевих структур, міністерств чи відомств), мета і завдання фінансово-господарської діяльності на певному проміжку часу (перерозподіл коштів для виконання запланованих завдань у межах об'єднань підприємств – концернів, консорціумів, асоціацій, холдингів), внутрішня фінансова політика підприємства (аккумуляція коштів для реалізації певних інвестиційних проектів) тощо.

Враховуючи ринкові умови господарювання, підприємства змушені формувати таку структуру фінансових ресурсів, яка б забезпечувала зростання ефективності їх господарської діяльності, платоспроможність, фінансову стійкість, мінімізацію можливих фінансових ризиків. Тому в сучасних умовах ведення бізнесу при формуванні фінансових ресурсів підприємств збільшується значення прибутку, амортизаційних відрахувань та позичених коштів.

Розглянемо особливості фінансового забезпечення діяльності комунальних транспортних підприємств, зокрема міського електротранспорту. Під фінансовими ресурсами електротранспортних підприємств комунальної форми власності слід розуміти сукупність грошових коштів, резервів та надходжень цільового призначення, що є в розпорядженні таких підприємств, які закріплені за ними на правах оперативного управління або повного господарського відання і використовуються на власні статутні потреби, а саме, на надання послуг з перевезення пасажирів.

Основним джерелом формування фінансових ресурсів підприємств міського електротранспорту є власні кошти, зокрема статутний фонд, амортизаційні відрахування, валовий дохід та прибуток. До залучених та позичених коштів комунального електротранспортного підприємства належать бюджетні асигнування та кредити банків.

Враховуючи вітчизняний і зарубіжний досвід, можна виділити такі джерела фінансового забезпечення діяльності підприємств міського електротранспорту: кошти місцевих бюджетів; державні централізовані капітальні вкладення; власні кошти; кошти, сформовані на основі пайової участі підприємств; кредитні кошти; кошти населення та кошти власників приватних фірм.

З огляду на вищезазначене, фінансове забезпечення діяльності підприємств міського електротранспорту можна визначити як процес їхніх взаємовідносин з іншими суб'єктами економічної системи з приводу мобілізації, розподілу, перерозподілу й використання фондів фінансових ресурсів, які формуються за рахунок бюджетних, позабюджетних, власних, прирівняних до власних, мобілізованих на фінансовому ринку та інших джерел і направляються для забезпечення господарської діяльності та ефективного функціонування підприємств міського електротранспорту в процесі відтворення.

Структура джерел фінансового забезпечення підприємств міського електротранспорту впливає на балансування між фінансовою стійкістю і фінансовим ризиком їхньої діяльності. Згідно з ефектом фінансового левериджу існує певна залежність між часткою позикових коштів у структурі фінансового забезпечення та рентабельністю власного капіталу. Зв'язок між ними такий: чим більша частка позикових коштів, тим вища рентабельність власного капіталу (якщо підприємство взагалі отримує прибуток). Але неконтрольоване зростання позикових коштів може призвести до збільшення фінансового ризику і втрати фінансової стійкості. Таким чином, кожне підприємство має балансувати між цими чинниками, що впливають на фінансові результати його діяльності.

Це зумовлює необхідність з'ясування рівня та структури фінансового забезпечення, в процесі якого необхідно виявити та відповідним чином ідентифікувати рівень фактичного стану фінансового забезпечення та ступінь його ефективності за обраними критеріями.

Для цього необхідно визначити:

- рівень фінансової стійкості, який досягається завдяки наявній структурі капіталу підприємства;
- склад та структуру джерел фінансового забезпечення діяльності;
- ступінь відповідності структури сформованих джерел фінансових ресурсів структурі активів підприємства, виходячи з особливостей його господарської діяльності.

На підставі цих параметрів можна зробити висновок про якість механізму фінансового забезпечення електротранспортного підприємства і, відповідно, про ступінь ризику вкладення його коштів у необоротні та оборотні активи, які забезпечують його діяльність.

Висновки. Отже, механізм фінансового забезпечення діяльності підприємств міського електротранспорту, першим елементом якого є формування оптимальної структури фінансових ресурсів та її наступна діагностика, є одним з основних чинників, що визначає ефективність господарської діяльності, яка багато в чому залежить від спроможності підприємства фінансувати свою діяльність на такій основі, що дозволила б здійснювати розширене відтворення.

Запорукою стабільного здійснення процесу виробництва є злагоджене використання фінансових ресурсів підприємства на кожній із стадій їх кругообігу.

Для нормального функціонування комунального електротранспортного підприємства грошові кошти через процес фінансового забезпечення набувають частково продуктивної форми, частково залишаються в грошовій, оскільки такому підприємству потрібно підтримувати певний рівень платоспроможності. Якщо дотримуватись сталої форми фінансового забезпечення, то джерелами формування необоротних активів повинні виступати власний капітал і тільки частково довготерміновий позиковий капітал. Короткотермінові позикові кошти, кредиторська заборгованість та невелика частка власного капіталу є джерелами фінансового забезпечення потреб підприємства міського електротранспорту в оборотних активах.

Ефективне управління фінансовими ресурсами електротранспортного підприємства полягає, з одного боку, у визначенні достатнього рівня та структури активів підприємства, які необхідні йому для отримання запланованих обсягів реалізації послуг з перевезення пасажирів, а, з іншого боку – у визначенні обсягів та структури джерел фінансового забезпечення цих активів.

Формування оптимального процесу фінансового забезпечення підприємства міського електротранспорту є першим важливим кроком у вдосконаленні його фінансового механізму, але поточна діяльність та ті господарські ситуації, що виникають на кожному етапі, залежать не тільки від вже сформованої структури фінансових ресурсів, а й потребують постійного контролю за її оптимізацією. Цей процес виходить за межі формування цільової структури капіталу і потребує управління всім фінансовим забезпеченням як у довготерміновому періоді, так і поточних ситуаціях.

Для забезпечення безперервності процесу господарювання комунальному електротранспортному підприємству треба підтримувати певний обсяг виробничих запасів (запасні частини й агрегати; малоцінні й швидкозношувані предмети; шини) та незавершеного виробництва (ремонт тролейбусів, трамваїв та виготовлення для них запасних частин). Отже, потреба у фінансовому забезпеченні цих елементів продуктивного та товарного капіталу

відчувається у підприємства постійно, бо вимагає підтримання його поточної діяльності. Тому вважаємо доцільним називати процес авансування грошових коштів у оборотні активи поточним фінансовим забезпеченням, а у необоротні – капітальним фінансовим забезпеченням.

Як вже зазначалося, капітальне фінансове забезпечення з точки зору дотримання фінансової стійкості повинно здійснюватися за рахунок власних джерел фінансових ресурсів. До позикового капіталу доцільно звертатися у випадках, коли підприємство збільшує обсяги своєї діяльності, внаслідок чого може мати додаткові доходи, за рахунок яких будуть покриватися витрати на залучення позикових коштів. З цього приводу можуть виникати досить гострі з фінансової точки зору ситуації, коли структура джерел не відповідає напрямкам їх вкладення.

Однак для різних сфер господарської діяльності структура джерел буде суттєво коливатися. Якщо загальним критерієм фінансової стійкості вважається граничне співвідношення власних та позикових коштів на рівні 50/50, то для окремих сфер діяльності, в тому числі міського електротранспорту, такий норматив може бути дещо завищеним. Наприклад, якщо в структурі активів електротранспортного підприємства переважають необоротні активи, то таке співвідношення не буде відображати стійкого та безпечного рівня фінансового забезпечення, тому що фінансова безпека вимагає, аби необоротні активи були сформовані за рахунок власних джерел і в цьому випадку частка власного капіталу у його загальному обсязі повинна відповідати щонайменше питомій вазі основних фондів у структурі майна такого підприємства. Інакше, якщо ця вимога не буде дотримана, підприємство міського електротранспорту буде відчувати хронічну нестачу власних оборотних коштів, що підриватиме його фінансову стійкість, а постійне використання банківського кредиту для покриття потреб підприємства в оборотних активах може спровокувати в періоди негативної ринкової кон'юнктури високий ступінь ризику втрати платоспроможності та фінансової стійкості. Винятком з цього можуть бути підприємства, які мають регулярні, стабільні та ритмічні позитивні грошові потоки.

Отже, своєчасна і регулярна діагностика основних аспектів фінансової діяльності підприємства, важливою складовою якої є фінансове забезпечення, дає змогу знизити ймовірність виникнення кризових фінансових ситуацій і сприяє стабілізації виробничо-господарського процесу.

Використана література

1. Бернар И., Колли Ж.- К. Толковый экономический и финансовый словарь. В 2-х томах. – Т.1: Пер. с фр. / И. Бернар, Ж.- К. Колли. – М.: Международные отношения, 1997. – 784 с.
2. Словарь современной экономической теории Макмиллана. – М.: ИНФРА-М, 1997. – 608 с.
3. Райсберг Б. А., Лозовський Л. Ш., Стародубцева Е. Б. Современный экономический словарь / Б. А. Райсберг, Л. Ш. Лозовський, Е. Б. Стародубцева. – М.: ИНФРА-М, 1996. – 496 с.
4. Кураков Л. П., Кураков В. Л. Большой толковый словарь экономических и юридических терминов / Л. П. Кураков, В. Л. Кураков. – М.: Вуз и школа, 2001. – 720 с.
5. Загородній А. Г., Вознюк Г. Л., Смовженко Т. С. Фінансовий словник. – 4-те вид., випр. та доп. / А. Г. Загородній, Г. Л. Вознюк, Т. С. Смовженко. – К.: Т-во „Знання”, КОО; Львів: вид-во Львів. банк. ін-ту НБУ, 2002. – 566 с.
6. Терещенко О. О. Фінансова діяльність суб'єктів господарювання: навч. посібник / О. О. Терещенко. – К.: КНЕУ, 2003. – 554 с.
7. Алексеєнко Л. М., Олексієнко В. М., Юркевич А. І. Економічний словник: банківська справа, фондовий ринок (українсько-англійсько-російський тлумачний словник) / Л. М. Алексеєнко, В. М. Олексієнко, А. І. Юркевич. – К.: Максимум; Тернопіль: Економічна думка, 2000. – 592 с.
8. Сухарський В. С. Економічний словник-довідник / В. С. Сухарський. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2002. – 328 с.
9. Економічна енциклопедія. У трьох томах. Т.3 / [Ред. кол.: С. В. Мочерний (відп. ред.) та ін.]. – К.: Академія, 2002. – 952 с.
10. Финансы / [В. М. Родионова, Ю. Я. Вавилов, Л. И. Гончаренко и др.] ; под ред. В. М. Родионовой. – М.: Финансы и статистика, 1993. – 432 с.
11. Василик О. Д. Теорія фінансів: підручник / О. Д. Василик. – К.: НІОС, 2000. – 416 с.
12. Государственные финансы: учебное пособие. / [Федосов В. М., Огородник С. Я., Сутормина В. Н. и др.]; под ред. проф. В. М. Федосова, С. Я. Огородника, В. Н. Суторминой. – К.: Лыбидь, 1991. – 276 с.
13. Заяц Н. Е. Теория финансов: Учебное пособие / Н. Е. Заяц, М. К. Фисенко, Т. Е. Бондарь. 2-е изд., стереотип. – Мн.: Выш. школа, 1998. – 442 с.
14. Фінанси підприємств: Підручник / [А. М. Поддєрьогін, Л. Д. Буряк, А. М. Білик та ін.] ; кер. кол. авт. і наук. ред. проф. А. М. Поддєрьогін. – [5-те вид., перероб. та доп.]. – К. : КНЕУ, 2004. – 546 с.

15. Финансы предприятий / под ред. проф. Н. В. Колчиной. – [2-е изд., испр. и доп.]. – М.: Финансы, ЮНИТИ-ДАНА. – 2001. – 447 с.
16. Шеремет А. Д., Сайфулин Р. С. Финансы предприятий / А. Д. Шеремет, Р. С. Сайфулин. – М. : ИНФРА-М, 1999. – 343 с.
17. Балабанов И. Т. Основы финансового менеджмента. Как управлять капиталом? / И. Т. Балабанов. – М.: Финансы и статистика, 1997. – 480 с.
18. Ковалюк О. М. Фінансовий механізм організації економіки України (проблеми теорії і практики): монограф. / О. М. Ковалюк. – Львів: Видавничий центр Львівського національного університету ім. І. Франка, 2002. – 220с.
19. Петровська І. О., Клиновий Д. В. Фінанси (з елементами статистики фінансів): навч. посібник / І. О. Петровська, Д. В. Клиновий. – К.: ЦУЛ, 2002. – 300 с.
20. Сокиринська І. Г. Діагностика фінансового забезпечення діяльності підприємства / І. Г. Сокиринська // Фінанси України. – 2003. – № 1. – С. 88–95.
21. Фінанси: вишкіль студій: навчальний посібник / за ред. д.е.н., проф. С. І. Юрія. – Тернопіль: Карт-бланш, 2002.
22. Финансы: учеб. пособие / под ред. проф. А. М. Ковалевой. – М.: Финансы и статистика, 1998. – 564 с.
23. Финансы, денежное обращение и кредит: учебник. / Под ред. В. К. Сенгачева, А. И. Архипова. – М.: Проспект, 2000.
24. Опарін В. М. Фінанси (загальна теорія): навч. посібник / В. М. Опарін. – 2-ге вид., доп. і перероб. – К.: КНЕУ, 2001. – 240 с.
25. Гривківська О. В. Теоретичні підходи до визначення фінансового забезпечення діяльності підприємств / О. В. Гривківська // Формування ринкових відносин в Україні. – 2004. – № 2. – С. 12–15.
26. Фінансова діяльність підприємств: навч. посібник / В. І. Арначій, В. Д. Чумак, О. Ю. Смолянська, Л. В. Черненко. – К.: Професіонал, 2004. – 240 с.
27. Бочаров В. В. Методы финансирования инвестиционной деятельности предприятий / В. В. Бочаров. – М. : Финансы и статистика, 1998. – 160 с.
28. Лановой В. Т. Самофинансирование – основа эффективного хозяйствования / В. Т. Лановой. – К.: Техника, 1987. – 199 с.
29. Финансово-экономический словарь / под ред. М. Г. Назарова. – М.: АО Финстатинформ, 1995. – 224 с.
30. Зятковський І. В. Фінансова діяльність суб'єктів господарювання: навч. посібник / І. В. Зятковський. – Тернопіль: Економічна думка, 2005. – 356 с.